

Viinantuoksuinen kulttuurisankari

Toimittajien alkoholin käytön historiaa

Heikki Luostarinen

Tampereen yliopiston kahviloissa ja kaupungin ravintoloissa kokoontui jokin aika sitten säännöllisesti muuan ryhmä yhteiskunnallisen opetusjaoston toimittajatutkinnon oppilaita, nuoria, jotka valmistuivat muutaman vuoden ammatillisessa koulutuksessa sanomalehden toimittajiksi.

Satunnaiset tarkkailijat, joihin kuuluin, kiinnittivät huomionsa tuohon ryhmään. Syyinä oli jokin piirre, joka karskahteli silmiin ja korviin ilman, että kyseessä olisi ollut tarkoituksellinen ärsyttäminen. Tuo kiinteähkö ja muusta opiskelijayhteisöstä eristäytynyt joukko näytteli toimittajia, mutta esitti osansa niin liioitellusti, että tulos oli karikatyyri. Pukeutuminen, käytös, puheenaiheet, asenteet — jopa mukana kuljetettavat tavarat — loivat kuvaa toimittajasta, joka oli vain heidän kuvitelmissaan, toimittajasta, joka oli enemmän toimittaja kuin todellinen esikuvansa.

Ilmiö lienee tuttu jokaisesta ammattiryhmästä. Nuoret omaksuvat vain ammatin ulkoiset merkit — tai sellaisina pitämänsä merkit — ja jäljittelevät esikuviaan liian karkeasti sisäistämättä käyttäytymisen todellisia vaihtumia. Ammattiroolin mukainen käyttäytyminen on luonnottoman särötöntä.

Tämä tarkkailemani opiskelijaryhmä halusi esiintyä ”rautaisina uutismiehinä”, ajan hermolla elävinä kyynisinä ammatilaisina, joita muiden opiskelijoiden harrastamat maailmanparantamiset ja muut lapsellisuudet vain liikuttivat. Tuohon kaiken nähneen ja kaiken kokeneen maailmanmiehen asenteeseen kytkeytyi ryhmän elämässä keskeisen sijan saanut alkoholin käyttö.

Humalalla ja krapulalla oli ryhmässä samanlainen symbolinen funktio kuin kameralaukulla tai kyynisellä välinpitämättömyydellä ja teoriakielteisyydellä — toki vain merkittävästi suurempi. Toimittajana oleminen oli heidän syvän ymmärryksensä mukaan vaka-

vasti vajavaista, mikäli siihen ei liittynyt juomista ja nimenomaan rajua juomista.

Tuon opiskelijaryhmän juomiskäyttäytymisen tekee sitäkin mielenkiintoisemmaksi se, ettei suomalaisen sanomalehden toimittajan todellisuudessa tällä haavaa ole piirteitä, jotka antaisivat moiselle juomiselle mallin tai esikuvan. En tutkimustulosten puuttumisesta huolimatta usko olevani kovinkaan epävarmalla pohjalla, kun väitän, etteivät suomalaisen lehtimiehen alkoholin kulutus ja juomistavat nykyisin juuri poikkea vastaavista muista ammatti- ja sosiaaliryhmistä. Toimittajana oleminen on yhtä vähän kesytöntä ryyppäämistä kuin yhdysvaltalaisista elokuvista tuttua murhaajan jäljittämistä, presidentin kaatamista taikka filmitähden haastattelemista. Kuviteltu painomusteen tuoksun, latomakoneiden helskeen ja rotaatioiden jyrinän romantiikka merkitsee toimittajakunnan enemmistölle arkista ja yhä virastomaisempaa rutiinia, jonka suurin yllätyksellisyys voi sisältyä työmaaruokalan ruokalistaan.

Osa toimittajaksi opiskelevista nuorista — samoin kuin suuri osa yleisöstä — uskoo kuitenkin, että toimittajan työ vaatii erityistä lahjakkuutta ja tarjoaa mahdollisuuden epätavalliseen ja jännittävään elämään, paheellisuuteenkin. Uskomus toimittajan ammatin boheemisuudesta ja siihen kiinteästi liittyvästä runsaasta alkoholin käytöstä on juurtunut syvälle. Niinpä uskomusten ja tuon alkoholin toimittajaoppilaille antaman voimakkaan *myyttisen lupauksen* selittäminen vaatii katsojasta viinan vaihtuvaan rooliin toimitustyön historiassa.

Vaikka seuraava esitykseni käsitteleekin ennen muuta sanomalehdistöä, havainnot voi yleistää pienin varauksin myös aikakauslehdistöä ja suurin varauksin myös sähköisiä viestimiä koskeviksi — sikäli kuin ne kosketavat aikaa, jolloin sähköinen joukkotiedotus

jo oli syntynyt. Käytän esimerkkiaineistona toimittajien alkoholiperinnettä, eri lähteistä keräämiäni viinajuttuja, joista myös heijastuvat toimitustyön ja toimittajan aseman keskeiset kehityssuunnat.

Toimitus viidakossa

L. Onerva kirjoittaa Eino Leino -elämäkertateoksessaan (1979, 96) Päivälehdessä, nuorsuomalaisen Helsingin Sanomien edeltäjän, toimituksesta 1800-luvun lopussa:

”Se oli mahtava paikka 90-luvulla, tuo mitätön kolmen huoneen huoneisto yksikerroksisessa puutalossa Fabianinkadun 21:ssä: Päivälehdessä toimitus, mammonasta köyhä, mutta unelmista, aloitteista, rohkeudesta ja pursuavasta luomisvoimasta rikas. Siellä luotiin uutta Suomea, avattiin ikkunoita Eurooppaan, muokattiin maaperää mitä laajakantoisimmille uudistuksille yhteiskunnallisella ja valtiollisella alalla ja ennen kaikkea henkisen viljelyksen vainoilla.”

Päivälehdessä toimituskuntaan kuuluivat Leinon lisäksi mm. hänen veljensä Kasimir, J. H. Erkkö, Santeri Ivalo, Arvid Järnefelt, Juhani Aho.

Tuota joukkoa, johon toki kuului kirjailijoiden lisäksi myös merkittävä määrä ”toimittajia” ja poliitikkoja, voi hyvällä syyllä nimittää suomalaisen toimittajakunnan maineen kivi-jalaksi niin hyvässä kuin pahassakin. Leino kuvaa tämän ryhmän taiteellisen osan elämäntapaa runossa Kummitus, joka alkaa:

Tuli kummitus kerran toimistoon —
ihan oikea kummitus, keskiyöllä —
oli toimitus viistänyt viidakkoon
ja tuuminut: Itse toimittakoon
lehti itsensä, ei elä ihminen työllä!

”Viidakko” oli jokin lähikulmien ravintola, jossa Helsinkiin kokoontunut taiteellinen ja poliittinen intelligentsia etsi tulevaisuuden suuntaviivoja nopeaan yhteiskunnalliseen murrokseen teollistumisen ja poliittisen kehityksen myötä joutuneelle Suomelle.

Vaikka jälkipolville jäänyt kuva noiden illanviettojen riehakkuudesta saattaakin olla liioiteltu (vrt. esim. elokuva Runoilija ja muusa), tosiasiaksi jää, että varsin kuivia tilai-

suuksia ne eivät olleet. *Taiteilijatoimittajan* kunniaan kuului kyetä sommittelemaan ehkä horjuvalla käsialalla, mutta alati horjumattomalla tyyllillä ja logiikalla kiistakirjoituksia lehteensä — kihisipä sitten tukan alla sampanja taikka muisto ylevän itsemurhan tehneestä runoilijatoimittajasta.

Sulo Vuolijoki kertoo (Joensuu 1946, 233) tuosta taiteen ja politiikan onnellisesta liitosta, joka kaatoi vielä vuosisadan vaihteessa puoluerajojen aidat:

”Virallisesti me kaikki kuuluimme eri puoluekarsinoihin. Eino Leino tai niinkuin Eero Erkkö-vainaja häntä kutsui ’Einari Leinari’, oli parantumaton päivälehteläinen eli nuorsuomalainen. Eino Voionmaa taas vanhasuomalainen ja minä — minä olin se mikä yhä vieläkin olen: ikuinen sosialistinen maailmanparantaja. Mutta sanomalehtimiesammatti veti meitä yhteen, se ja suoraan sanottuna myös Kuningas alkoholi, jolla tavallisesti oli osansa asiassa.”

Puoluelaitoksen kiinteytyessä 1880- ja 1890-luvulla syntyy Suomeen alueellinen puoluelehdistö, joka myöhemmin yhä laajenee ja monipuolistuu työväenliikkeen ja maalaisliiton perustaessa omia lehtiään 1900-luvun alussa. Tuo kiihkeä murrosaika kasvattaa taiteellisen lisäksi myös poliittisen eliitin, joka elää kiinteässä yhteydessä sanomalehtityöhön sekä. Puolue oli usein yksinkertaisesti yhtä kuin sanomalehti, ja puolueen organisaation laajentaminen merkitsi lehden perustamista uudelle paikkakunnalle. Toimittaja oli toimittaja, puolue mies ja agitaattori.

On pätevä peruste olettaa, että poliittisen lehdistön maaseudulla toimineet toimittajat — varsinkin ne, joiden puolueet suhtautuivat erityisen karsaasti alkoholiin — eivät eläneet helsinkiläisravintoloiden humun ja maakean viinintuoksun kaltaisessa loistossa. Poliittikkotoimittajat, *taistelija-toimittajat*, elivät usein aatteelleen, jolloin omat mukavuudet ja huvitukset saivat siirtyä sivulle.

Mutta: jos alkoholi olikin sivuseikka poliittikkotoimittajien mielessä, vailla mielenkiintoa ollut sivuseikka se ei kuitenkaan ollut. Tähän viittaa mm. se, että Työmies-lehden päätoimittaja A. B. Mäkelä sai kerran vastaanottaa työväenyhdistyksen varoittavan

sanan (Wiksten 1946, 26):

”No kun ne peevelit yhdistyksessä sanovat, että sinä juot niin saatanasti.”

”No, täytyy sitten kai lopettaa, mutta otetaan nyt ensin pari pulloa olutta.”

Se, että poliittikkotoimittaja suhtautui aatteeeseen vakavammin kuin ailahteleva ja usein lehden kautta vain omia ambitiesiä toteuttanut taiteilijatoimittaja, ei toki poistanut tuon ajan lehtityölle ominaista boheemisuutta.

Poliittisen lehdistön kausi kuluu vääjäämättä umpeen niin yhteiskunnan poliittisen kehityksen kuin kustannusalan oman sisäisen taloudellisen logiikankin johdosta. Kansalais-sota katkaisee terän yhteiskunnalliselta väitelyltä, kun maan suunta ratkaistaan ase-in. Tultaessa 1930-luvulle lehdet alkavat omak-sua muissa kapitalistisissa maissa jo yleisiä kaupallisen lehdistön toimitusperiaatteita. Lukijakunnan ja ilmoitusmyynnin kasvatta-miseksi luovutaan aiemmasta raskassoutui-sesta paljon kokousuutisia ja yhteiskunta-analyysia sisältäneestä linjasta kevyemmän, viihdettä ja uutisia sisältävän linjan hyväksi. Sanomalehti muuttuu politiikan välineestä kauppatavaraksi.

Toimittajalta vaadittavat ominaisuudet muokkautuvat kilpailutilanteessa omaksuttu-jen keinojen mukaisesti. Kun tavoitteena on tuottaa mahdollisimman paljon mahdollisim-man tuoreita ja mahdollisimman kiinnostavia uutisia, kirjallinen kyky ja yhteiskunta-ana-lyysin terävyys saavat kadota hyvän toimitta-jan kriteerien joukosta. Tilalle tulevat nopeus, uutisnenä, tietty röyhkeys, kestävyys kulutta-vassa uutistyössä jne.

Ei vain rakkaudesta taiteeseen . . .

Kaupallistumisen myötä toimittajan yhteis-kunnallinen asema ja status laskevat merkit-tävästi. Lehdistön alkutaipaleella toimittajat olivat vaikkapa Snellmanin kaltaisia suur-miehiä, Leinon kaltaisia taiteilijoita taikka poliittikkotoimittajan kaltaisia yhteiskunnal-lisia uudistajia. Kaupallistuneen lehdistön toimittaja oli vain toimittaja, kustantajan jul-kaistavaksi valitsemien sanomien käsittelyn

ja hankkimisen ammattilainen. Toimittajien palkkaus, koulutustaso ja sosiaalinen arvostus laskevat eritoten 1940- ja 1950-luvulla. Toi-mittaja ”rentustuu” ja saa mainetta paikalli-sen liike-elämän juoksupoikana.

Verratkaamme kahta tarinaa, toinen vuosi-sadanvaihteesta (Lindfors 1946, 113), toinen 1960-luvulta, toimittajien korruption tasosta ja tyylistä:

”Mutta näitä ’puffeja’ eli mainosuutisia toimitta-jat eivät olleet halukkaita sepittämään yksistään aus Liebe zur Kunst. Eihän toki! . . . sanomalehti-veteraani, joka tuolloin oli mukana, muistelee kyllä kaivaten kaviaarin, hanhenmaksan ja tryffelin, kinkkufileen, ravunpyrstön, hummerimajoneesin, paahtopaistin ynnä muiden jumalanantimien pai-nosta notkuvia pöytiä, puhumattakaan noista su-loisista mehuista, jotka kimaltelivat monivärisissä laseissa ja autoivat osaltaan venyttämään mainos-uutisen pituutta.”

Toinen, astetta arkisempi tarina, jonka mer-kitsin muistiin viime vuosikymmenen puoli-välissä eräessä maakuntalehdessä, kertoo ta-loustoimittajasta, joka oli kirjoittanut suuren puffijutun erästä paikallisesta huonekalu-tehtaasta ja sai lahjaksi tukevan ryyppyillan ravintolassa. Loppu oli kuitenkin nolo, sillä toimittaja joutui riitaan ravintolan WC:ssä kondomiautomaatin käyttövuorosta ja sai puukon keuhkoonsa.

Toimittajat eivät kuulu enää yhteiskunnan eliittiin, vaikka liikkuvatkin sen varjossa. Kun suurin osa lehdistöstä muuttuu kaupalli-sin periaatein toimivaksi (vaikka säilyttäisi-kin muodolliset puoluesiteet), yhteydet pai-kalliseen liike-elämään, vankimpaan ilmoit-tajakuntaan, nousevat keskeisesti esille. Puf-fijutut ja toimittajain korruptio lisääntyvät 1950-luvulle tultaessa niin paljon, että lehdis-tön on pakko puuttua asiaan yleisön luotta-muksen säilyttämiseksi. Toimittajille korrup-tio merkitsee ilmaista viinaa — etu, jota käy-tetään halukkaasti hyväksi.

Korruption lisäksi työssä tapahtuu kaupal-lisen lehdistön kaudella myös toinen muutos, joka lisää alkoholin käyttöä: työtahti kiristyy ja yötyö yleistyy. Kilpailutilanteessa elävät lehdet virittävät työvoimansa äärimmilleen — eivätkä työntekijät aina kestä painettaan.

1940- ja 1950-luvulla työskennelleistä toimittajista harva ehti eläkeikään saakka.

Toimitustyön erityisluonteeseen kuuluu, että osa toimittajista joutuu tekemään myöhäisinä iltayön tunteina vaativaa ja raskasta henkistä työtä, jonka paine kasvaa sitä mukaa kuin lehden dead line lähestyy. Kun työtahti kiihtyi yötä kohti ja työn määrä oli usein jopa ylivoimainen, oli ymmärrettävää, että rentoutumiskeinoksi valittiin yksinkertaisin: alkoholi. Tapaa korostivat toimitustyön kollektiivinen luonne ja toimitusten sijainti vielä tuolloin kaupunkien keskustassa.

Erään muistiinmerkitsemäni tarinan mukaan savolaisen maakuntalehden toimituksella oli tapana rynnätä heti lehden dead linen mentyä ohitse lähimpään ravintolaan, jonne oli nurkkapöytänsä kannettu valmiiksi kahdeksan ryyppyä miestä kohti — valomerkki kun tuli jo viiden minuutin kuluttua. Toimitussihteri pääsi tästä jo hyvään vauhtiin, sillä hän joi joka ilta pullon jaloviinaa — toimituksen nuorimmaisen velvollisuus oli hoitaa pullon haku työvuoron alkaessa.

Työmaajuopottelu oli pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Muuan toimittaja kertoi Suomen sanomalehdistön historia -projektin veteraanitoimittajien kyselyssä (Myllymäki, 11) tarinan kollegasta, joka piti tavan mukaan viinapulloa pöytälaatikossa:

”Erään iltaryyppäyksen jälkeen pullo oli tietysti tyhjä. Aamulla ennen Vihtorin tuloa täytimme sen uudelleen puolilleen. Vihtori saapui, irvisteli krappulaansa, vilkaisi ohimennen laatikkoonsa, vaikka tiesi pullon tyhjäksi. Vaan siellähän näytti olevan jotain. Iloissaan Vihtori korkkasi äkkiä pullon ja otti aimo kulauksen. Mutta sitten hän sylki veden suustaan: — Perkele, kuka yritti myrkyttää minut!”

Toimittajien hivenen renttumaista mainetta kasvattaa 1960-luvulla varhemmin tuntemattoman skandaaleja viljelevän aikakauslehdistön synty. Toimittajat itse hyödyntävät mainetta julkaisemalla eri sanomalehtimiesyhdistysten varojen kartuttamiseksi ns. neekerilehtiä, joiden aihevalinta keskittyy viinaan, paljaaseen pintaan ja sensaatioaineistoon.

Tuore ruumis ja viinapullo

Yleisön kuvaan toimittajista ja toimittajien syvään ymmärrykseen itsestään eivät vaikuta vain toimittajien omassa työssä ja asemassa tapahtuvat todelliset muutokset. Oma sangen suuri osansa on myös joukkoviitteellä, joka alkaa välittää toisen maailmansodan jälkeen kirjallisuuden, elokuvien, sarjakuvien ja myöhemmin myös television välityksellä yhdysvaltalaisista viitteellisistä toimittajakuvaa. Tuo viihdetoimittaja on kovapintainen viskinlitkijä, joka on nähnyt kaiken ja kokenut kaiken ja jonka väsyneisiin silmiin saa elonkipinän vain tuore ruumis tai suuri viinapullo.

Viihde myyttistää toimittajakuvaa. Yleisön ajattelussa alkaa elää käsitys toimittajasta *seikkailijana*, viinantuoksuksena kulttuuri-sankarina, jota ilman ei tule toimeen sen koommin yhteiskunta kuin yksilökään. Seikkailijatoimittaja haastattelee pääministeriä ja kumoaa viinaa kurkkuunsa, matkustaa sotapesäkkeissä luotien laulussa ja kumoaa viinaa kurkkuunsa, paljastaa suuren lahjusskandaalin — ja kumoaa viinaa kurkkuunsa. Kun tähän viihteen luomaan käsitykseen ja sitä osin vahvistavaan toimitustyön muuttuneeseen todellisuuteen yhdistyy historiallisia muistumia, syntyy vieläkin elävä moderni myytti — tai myytinkaltainen uskomus — toimittajasta taiteilijana, taistelijana ja seikkailijana. Tuota yleisön käsitystä käyttävät hyväkseen niin kustantajat kuin toimittajatkin. Edelliset hyödyntävät herooisoitua toimittajaa lehden tuotekuvan rakentamisessa, jälkimmäiset kohottavat itsensä kapakkaeliitiksi, nauttivat valtansa illuusiosta (ks. myyttistyneestä toimittajakuvasta Luostarinen 1982 a ja 1982 b).

Lehdistön kilpailukausi leikkautuu viimein siihen, mihin sen talouden lakien mukaan tulee leikin leikkautua: monopolitilanteen syntymiseen. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta kullekin paikkakunnalle jää vain yksi lehti, joka saa nauttia yksinoikeudella alueen tilaus- ja ilmoitusmarkkinoista.

Tämä 1960-luvulla alkava ja 1970-luvulla täydentyvä muutos vaikuttaa toimittajan työhön monella tavoin. Korruptio ja puffi uutisten laatiminen vähenevät, sillä monopoliasemassa oleva lehti voi vähentää turvallisesti suoraa riippuvuuttaan paikallisesta liike-elä-

mästä. Toimituksiin palkataan lisää työvoimaa, kireimmästä ja pisimpään kestäneestä yötyöstä luovutaan kilpailutilanteen lakattua ja toimittajien palkkatasoa kohotetaan. Lehtitalot uusivat laitteistojaan ja siirtyvät uusiin toimitiloihin kaupungin laitamille pois keskustasta.

Tämä jakso on toimittajakunnalle monien sekä myönteisten että kielteisten muutosten aikaa. Palkkaus, koulutustaso ja sosiaalinen asema kohentuvat, työajat säännöllistyvät ja työ helpottuu. Toisaalta käy niin, että perinteinen toimituskollektiivi hajoaa syntyviin massiivisiin lehtikonserneihin ja uusiin tietokoneajan tapoihin, joissa ei synny luontevaa mahdollisuutta perinteen siirrolle, vanhan osakulttuurin jatkuvuudelle. Ammatti keskiluokkaistuu ja virkamiehisty, toimittajat erikoistuvat ja eristäytyvät toisistaan. Tullaan tilanteeseen, jossa enää vain aniharvoin ”mennään yhdessä kaljalle”. Paljon tavallisempaa on, että kukin ajaa autolla kotiin perheensä luokse.

Lehden tekeminen muuttuu yhä tarkemmin suunnitellun tuotteen valmistamiseksi — tuotteen, jonka sisällöstä päättävät journalistien sijasta markkinamiehet. Niinpä journalistinen vapaus vähenee ja journalistien status lehtitalojen sisäisessä hierarkiassa laskee. Samalla työn kontrolli kasvaa ja toimittajien aiemmin nauttimat etuoikeudet poistetaan: toimittaja saa jo eräissä lehtitaloissa tottua kellokorttiin, jota Leino otaksuttavasti olisi vierastanut.

Kontrollin kasvuun ja toimituskollektiivin hajoamiseen sammuu myös työmaajuopottelu. Juopottelevat erotetaan: vanha tyyli ja vanha polvi saa väistyä lopullisesti ”tieteellisen liikkeenjohdon” tieltä.

Kaskujen maailma

Toimittajien juopottelukaskut näyttävät kuvaavan ja kuvastavan melko suorasti noita edellä kuvaamani toimittajan sosiaalisessa asemassa ja toimituskollektiivin rakenteessa tapahtuneita muutoksia.

Varhaisimman kauden kaskuille on tyyppilistä, että tapahtumat sijoittuvat yksityisasuntoon tai ravintolaan. Paikalla on tunnettuja kulttuurihenkilöitä ja poliitikkoja lehti-

miesten lisäksi. Tyyppillinen on tarina, jossa Sulo Vuolijoki kertoo Eino Voionmaan ja Eino Leinon kiistasta, kumpiko on kääntänyt paremmin erään Heinen runon (Joensuu 1946, 235). Kilpaveikot nousevat viimein tuoleille ja pöydille:

”Niin nämä kaksi etevää ja teräväkynäistä kääntäjää huusi kumpikin kilpaa omaa mainiota suomenostaan . . .”

Samana kauden taistelijoita toimittajia luonnehtii tuolle ajalle tyyppillinen julkisen moralismin ja yksityisen huvittelunhalun sekoitus: poliitikkojen oli yhtä helppo saarnata raittiuden siunauksesta kuin vaikea pitää itse sormensa poissa pullon kaulalta. Usein kaskut kiertyvätkin ihanteiden ja todellisuuden hankaukseen, kenttäväen näaraan edusmiestensä elämäntapaa kohtaan.

Saavuttaessa kaupallistumisen kaudelle kaskujen miljöö muuttuu hienostoravintoloista ja vaalikokouspaikoilta toimituksien sisälle. Muutokseen vaikuttavat paitsi kieltolaki, myös toimitustyön luonteen muuttuminen sekä toimittajien ammattiroolin eriytyminen ja kiinteytyminen, ammattitoimitusten ja ammattitoimittajien synty.

Sotienvälisen ajan kaskuista heijastuvat yhteisön suuri kiinteytyminen ja tietty kodikkuus, ”tupakansavuinen kollegiaalinen ilmapiiri”, joka eli vielä 1940- ja 1950-luvulla jossain määrin, mutta katosi myöhemmin tietokoneajan ja liituraitapukujen tulla. Anni Voipio kertoo kieltolakiajasta Uudessa Suomessa (1966, 16—17):

”Joskin toimitus puolen päivän jälkeen kokoon tui kahvia juomaan, jotkut tarvitsivat työvireeseen päästökseen vähän voimakkaampaa virkistystä. ’Varpunen’ oli pieni kanisteri, taskumatin näköä . . . Joku nuorimmasta toimittajapäätä lähetettiin sovittuun paikkaan sovittu raha kourassa . . . Käyttöohje oli seuraava: lasiin lorahdus kirkasta nestettä ja laimennukseksi Vantaan vettä. Virkistysjuoma sekoitettiin lyijykynällä, monesti jopa kosmoskynällä . . . Olisi saattanut luulla, ettei työnteosta olisi tullut mitään aamulääkkeen jälkeä, mutta se on erehdys. Siihen totuttiin, eikä se sanottavammin ajatuksia sotkenut. ’Varpusia’ lennelti iltaisin . . .”

1940- ja 1950-luvun kaskuissa heijastuu

paitsi juopottelun suuri yleisyys, myös viinaan käytettävissä olleen rahan niukkuus. Veteraanoimittajat tuntuvat muistavan useita kollegoja, joilla vekselipeli oli ainoa keino selvitä tilipäivän jälkeisestä ryyppäysputkesta seuraavaan tiliin. Samaan aikaan alkaa myös lukijakunta kiinnittää huomiota joidenkin toimittajien elämäntapoihin. Esimerkiksi sopinee tarina lehdestä, joka oli joutunut lykkäämään latomakoneen matriisien uusimista liian pitkälle (Karjalainen, 8). Seurauksena oli, että kirjaimet hypähtelivät ylös ja alas riveillään. Vanha nainen meni valittamaan asiasta lehden toimitusjohtajalle, joka vakuuttaa, että uusi matriisisarja on jo tilattu:

”Eukko on hyväksyvinään selityksen, mutta kääntyy vielä ovella takaisin ja sanoo: en minä ihmettele, että kirjaimet tuolla tavalla hyppii kun toimittajat ovat joka päivä päissään.”

1960- ja 1970-luvulla tapahtuva toimituskollektiivin hajoaminen näkyy myös juopottelukaskuissa. Samoin on aistittavissa, että toimittaja alkaa ammattiyhdistystoiminnan edessä havahtua huomaamaan omien ja työnantajansa etujen ristiriitaisuuden. Tyypillisissä tarinoissa on tietty ”takaisin antamisen” perusjuonne: Juopottelu ei ole enää kollektiivista ja sosiaalisesti hyväksyttyä toimintaa, vaan yksittäisen toimittajan hiljaista kapinaa ja pakoa. Riehakkuuden tilalle tulee apeaa pyristelyä ja yksinäisen alkoholismien ankeaa harmautta. Usein tarina päättyy erottamiseen.

Tyypittarinaksi kelvatkoon juttu, jossa erotettu toimitussihteeri kömmiskelee entisen lehtensä latomoon kirjatyöntekijöiden kahvitaun aikana. Ruotsin vanha kuningas on kuolemaisillaan, ja etusivulle on menossa uutinen otsikolla KUSTAAAN VOIMAT HEIKKENEVÄT. Toimitussihteeri ottaa tussin ja piirtää taittopöydällä jo valmiina jatkokäsittelyä odottavaan juttuun pilkun KUSTAAAN-sanalan jälkeen.

Ja samaa sävyä on tässä 1970-luvun puolivälissä muistiin merkitsemässäni tarinassa urheilutoimittajasta, joka oli saanut matkustuskiellon kilpailuihin ja joutui siksi hoitamaan jonkin suuren yleisurheilutapahtuman juttujen editointia kotitoimituksessa. Kun viina oli alkanut maistua, kuitattiin loppujen

lopuksi monen sivun aineistot lehdessä Suomen tietotoimiston kahden palstan uutisella, joka oli otsikoitu:

KUULA PUTISI PITUUTTA ALAS

Olkoon noiden tarinoiden suhde todellisuuden kuinka epätarkka tahansa, yhtä asiaa ne valottavat terävästi: Viina ei ole enää osa kollektiivista kulttuuria, se on kilpailusta pudonneiden osa.

Kadonnut kulttuuri

Palatkaamme tuohon reippaasti ryyppävään toimittajaoppilaiden ryhmään. Heidän käytöksensä selittää tuo yhä elävä myyttistynyt käsitys toimittajasta ylivertaisen lahjakkaana ja kovapintaisena superjuoppoona. Niinpä alkoholi ei ole heille vain juovuke, vaan myyttinen lupaus tavoitellusta professionaalisuudesta, kovuudesta, maineesta ja vallasta, ihailun elämäntavan symboli. Ennemmin tai myöhemmin tuo ryhmä on huomaava, että sen syvä käsitys toimittajan todellisuudesta perustuu harhaan, sekoitukseen vanhentuneita kuvia ja viihteen keksintöjä. Viina johdatteli heitä kadonneeseen kulttuuriin. Työelämässä heidän on joko hyväksyttävä toimittajan arkinen elämäntapa taikka totuttauduttava poikkeavan paljon alkoholia kuluttavan osaan.

Vaikka kehitys on eräin osin myönteistä, jotain hivenen surumielistäkin sisältyy siihen, ettei enää ole toimituskollektiivia ja sen yhteisiä illanviettoja — on vain yksinäisiä ryyppääjiä ja ”normaalien” toimittajien massa. Muuan kirjoittaja kertoi Suomen sanomalehdistön historia -projektin kyselyssä (Mattila, 2):

”Jalmari Niemi oli niitä viimeisiä suuria boheemitoimittajia, joille nykyään lehtimaailmassa ei enää ole sijaa. Niemi kuolikin tutussa ympäristössä. Ravintolasta kekkulissa poistuessaan hän astui kengällä toisen kengän nauhojen päälle ja suistui portailta alempaan kerrokseen.”

Ammattikuntansa lippua voi kantaa korkealla monella tapaa.

Joensuu, Väinö (nimimerkki "Mikko"): Artikkelit teoksessa *Me Neekerit*. Alastonta totuutta lehtimiehistä ja toimitustyön piiristä. Helsingin sanomalehtimiesyhdistys. WSOY, Porvoo 1946

Karjalainen, Paavo: SSLH-projektin veteraanitoimittajien haastattelu. Helsingin yliopiston historian laitos

Lindfors, Axel W.: Artikkelit teoksessa *Me neekerit*. Alastonta totuutta lehtimiehistä ja toimitustyön piiristä. Helsingin sanomalehtimiesyhdistys. WSOY, Porvoo 1946

Luostarinen, Heikki: Ketä toimittajamyytti hyödyttää? *Sanomalehtimies-Journalisten* 14/

1982. 1982 a

Luostarinen, Heikki: Taistelija — taiteilija — seikkailija. Myytti suomalaisesta sanomalehden toimittajasta. Tiedotusopin pro gradu -työ, Tampereen yliopisto 1982. 1982 b

Mattila, Ahti: SSLH-projektin veteraanitoimittajien haastattelu. Helsingin yliopiston historian laitos

Myllymäki, Pauli: SSLH-projektin veteraanitoimittajien haastattelu. Helsingin yliopiston historian laitos

Onerva, L.: Eino Leino. Runoilija ja ihminen. Keuruu 1979

Wiksten, Erkki: Sirkuskatu 3. Helsinki 1977

Voipio, Anni: Lehtimatka. Porvoo 1966.

English Summary

Heikki Luostarinen: Viinantuoksuinen kulttuurisankari. Toimittajien alkoholin käytön historiaa (A Cultured Hero Reeking of Alcohol. A History of Reporter Drinking)

The belief that Finnish newspaper reporters are exceptionally heavy and frequent drinkers goes far back. The situation today nevertheless does not substantiate this conception, for a reporter's work and life-style have lost their former Bohemian character.

The image of a boozing reporter is largely a product of reminiscence and international mass entertainment.

A group of authors and politicians fond of arranging late evening entertainment spiced with powerful opinion and even stronger drink prevailed among the press in Helsinki at the turn of the

century. Following the Second World War, the community of Finnish reporters lived in an era distinguished by professional and social backsliding involving corruption and frequent uncontrolled drinking on the job.

These two origins of a drunken reporter, the wet phases of reporting, have been reinforced by the image, created by the entertainment industry in the United States, of a reporter as a hard-boiled news bloodhound who only puts the glass down to lift the bottle.

The clean-up of newsrooms in the 1960s and 1970s and reduced drinking on the job are part of a development which has not only had positive consequences. It has meant a disbanded reporter community, the disappearance of a subculture and increased control over news reporting.